

İŞÇİ FİLMLERİ FESTİVALİ'NDEN 20. YIL KİTABI:

“DEĞİŞEN SİNEMA, DEĞİŞEN SEYİRCİ - FİLM FESTİVALLERİ VE ALTERNATİF ARAYIŞLAR”

Değişen Sinema Değişen Seyirci: Film Festivalleri ve Alternatif Arayışlar

Hazırlayan: Önder Özdemir

ISBN: 978-605-260-440-3

Notabene Yayınları, 2025, 396 s.

Öz

"Değişen Sinema Değişen Seyirci: Film Festivalleri ve Alternatif Arayışlar" başlıklı kitap, 2000'lerden itibaren gelişen sinema teknolojilerindeki yeniliklerle beraber değişen sinema salonları ve film izleme alışkanlıklarının sinemada ve seyircide yarattığı değişimin izini sürmektedir. Bu kitaba katkı veren yazarlar Türkiye'deki ve dünyadaki film festivallerini çeşitli boyutlarıyla ele alarak neoliberal hegemonik kültür endüstrisine "alternatif" bir festivalin olasılığını değerlendirmektedir. Türkiye'de film festivallerinin değişen yapısı, festivallerde ve sektörde güvencesiz emek, festivallerdeki sansür mekanizmaları, festival seyircisi, kriz, alternatifler ve kültür politikaları ilk bölümün konuları olarak öne çıkmaktadır. İkinci bölümde ise başka coğrafyalardaki film festivalleri ve dünyadaki festivallerin yapısı ele alınmaktadır. Bu sayede mukayeseli bir yaklaşım geliştirilebilmektedir. Diğer bölümlerde ise sahanın sesine kulak vererek festivalleri düzenleyenlerin ve yönetmenlerin görüşleri yer almaktadır.

Bu kitap, 2006 yılında ilk kez düzenlendiği günden itibaren yarışmasız, ücretsiz ve sponsorsuz şekilde hayatına devam eden İşçi Filmleri Festivali'nin yirminci yılı kapsamında özel olarak hazırlanmıştır. Festivali düzenleyenler sinemanın yalnızca bir sanat değil, aynı zamanda bir dayanışma ve mücadele aracı olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle bağımsız festivaller, birbirinin kopyası olan ve büyük sermaye gruplarının desteğiyle yürütülen festivallerden ayrılmaktadır. Devletten destek ve büyük şirketlerden sponsorluk alan festivallerin aksine bağımsız ve özgür bir platform olmayı amaçlamaktadır. Bu eserin içerisinde yer alan çalışmalar ve söyleşiler, "küçük" ve tematik festivallerin görünürlüğüne katkı sağlamaktadır. Türkiye'deki ve dünyadaki film festivallerini farklı katmanlarıyla inceleyen bu çalışma, değişimi anlama çabasıyla alternatif arayışlara vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşçi filmleri festivali, film festivalleri, sinema, seyirci, inceleme, alternatif

SECOND ANNUAL BOOK FROM LABOR FILM FESTIVAL:

“CHANGING CINEMA, SHIFTING AUDIENCE - FILM FESTIVALS AND ALTERNATIVE QUESTS”

Abstract

The book, "Changing Cinema, Shifting Audience: Film Festivals and Alternative Quests," traces the transformations in cinema and audiences brought about by the evolving cinema halls and film-watching habits brought about by innovations in cinema technologies since the 2000s. The contributing authors examine film festivals in Turkey and around the world from various perspectives, assessing the possibility of an "alternative" festival to the neoliberal hegemonic culture industry. The first section focuses on the changing structure of film festivals in Turkey, precarious labor in festivals and the industry, censorship mechanisms in festivals, festival audiences, crisis, alternatives, and cultural policies. The second section examines film festivals in other regions and the structure of festivals worldwide, enabling a comparative approach. The remaining sections offer insights from the field, listening to the voices of the festival organizers and directors.

This book has been specially prepared for the twentieth anniversary of the Workers' Film Festival, which has operated non-competitively, free of charge, and without sponsorship since its inception in 2006. The festival organizers emphasize that cinema is not only an art form but also a tool of solidarity and struggle. In this respect, independent festivals distinguish themselves from festivals that are simply copies of one another and are run with the support of large capital groups. Unlike festivals that receive state support and sponsorship from large corporations, they aim to be an independent and free platform. The studies and interviews included in this work contribute to the visibility of "small" and thematic festivals. This study

examines the various layers of film festivals in Turkey and around the world, emphasizing alternative approaches in an effort to understand change.

Keywords: Labor Film Festival, film festivals, cinema, audience, alternative

Film Festivalleri ve Alternatif Arayışlar: Değişen Sinema ve Seyirci

Sinemada yaşanan dönüşümlerin en dikkat çekici alanlarından biri, izleme pratikleridir. Filmler artık çoğunlukla geleneksel sinema salonları yerine dijital platformlarda izlenmekte; beyaz perdenin yerini daha küçük ekranlar almaktadır. Ev ortamında film izleme tercihinde bilet fiyatı gibi ekonomik etkenlerin yanı sıra, filmin istenildiği anda durdurulabilmesi ya da ara verilebilmesi gibi kontrol imkânları da etkili olmaktadır. Seyirciyi yeniden sinema salonlarına çekebilen en güçlü unsurlardan biri ise film festivalleridir. Gösterim dışı etkinlikler, film sonrası söyleşiler, nitelikli yapımlar ve festival izleyicisiyle birlikte film izleme arzusu, bu organizasyonların başlıca çekim noktalarıdır. Ancak teknolojinin dönüştürdüğü sinema ve seyirci gerçeğini göz önünde bulunduran film festivalleri, kendi varlıklarını sürdürmenin ötesinde, yeni ve alternatif arayışlara da yönelmektedir.

Bu yıl yirminci yılını kutlayan İşçi Filmleri Festivali, onuncu yılında “İşçi Filmleri, Öteki Sinemalar” (Başaran, 2015) adında bir kitap projesine imza atmıştır. Bu kitapta İşçi Filmleri Festivali’nin kuruluşundan itibaren on yıllık deneyimi değerlendirilmekle birlikte, kitabın temasına uygun bir biçimde işçi filmleri göstermeyi tercih etmelerinin motivasyonu ortaya konmuştur. Kitap çerçevesinde “işçi filmleri” kategorisi tarihselleştirilmiş, bu filmlerin dünyadaki üretim dinamikleri ve biçimleri örnekleriyle irdelenmiştir. Çeviriler de yer alan kitapta bu filmlerin toplumsal ilişkiler içerisinde kazandıkları anlamlar açığa çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu filmlerin nerelerde hangi koşullarda gösterildiği kitapta ele alınan bir diğer konu olarak dikkat çekmektedir.

Benzer bir biçimde bu sene de yirminci yılını kutlayan İşçi Filmleri Festivali, yeni bir kitap projesiyle karşımıza çıkmıştır. Bu çalışma, teknolojik yeniliklerle beraber sinemanın ve seyircinin değişen yapısı ekseninde film festivallerine odaklanmaktadır. “Değişen Sinema Değişen Seyirci: Film Festivalleri ve Alternatif Arayışlar” (Özdemir, 2025) başlıklı kitap,

Türkiye’deki ve dünyadaki film festivallerini farklı yönleriyle ele alarak neoliberal hegemonik kültür endüstrisine alternatif bir festivalin imkanını tartışmaktadır. Türkiye’deki film festivallerinin yapısı, sansür mekanizmaları ve film festivalleri ilişkisi, seyircinin değişen profili, çalışanların görünmeyen emeği, kriz ve çözüm arayışları bu eser kapsamında ele alınan konular olarak öne çıkmaktadır.

Değişen Sinemalar ve Festivaller

Kitabın sunuş yazısı “20 Yıllık Festival Deneyiminden Sonra” başlığıyla kitabın editörü Önder Özdemir tarafından kaleme alınmıştır. İşçi Filmleri Festivali’nin kuruluş hikayesini anlatan çalışma, başlangıcından bugüne her yılı kısa bir biçimde aktararak açılış gecelerine, gösterilen filmlere ve davet edilen konuklara da değinmektedir. Festival afişlerinden görsellere de yer veren bu yazı, festivalin tarihçesini özetleyerek hafızasına önemli bir katkı sunmaktadır. Öte yandan kendileri gibi sponsorsuz düzenlenen Pembe Hayat KuirFest, Documentarist İstanbul Belgesel Günleri, Bozcaada Uluslararası Ekolojik Belgesel Festivali ve Hangi İnsan Hakları Film Festivali’ne selam yollayarak bir dayanışma ağı/platformu kurma niyetini beyan etmektedir.

Festivalin ardından bu kitap projesinin ortaya çıkma serüvenini izah eden yazı, kitabın bölümlendirmesini başlıklar çerçevesinde açıklamaktadır. Her bir bölümün içerisinde yer alan çalışmalara değinen yazı, bu çalışmaların ele aldığı konulardan söz ederek birbiriyle ilişkilendirmektedir. Ayrıca, yönetmenler ve sinema emekçileriyle festival kapsamında yapılan söyleşilere yer veren bir bölümün olması, sektördeki aktörlerin doğrudan kendi sözlerine yer veren bir alan olması bakımından anlamlıdır. Benzer bir biçimde festival düzenleyicilerine film festivallerine ve organizasyonlarına ilişkin çeşitli konularda sorulan soruların cevaplarına yer verildiği bölüm de film festivallerinin kendilerini anlatabildiği bir kısım olarak film festivalleri açısından önemlidir.

Kitabın ilk bölümünde ise değişen sinemalar ve festivaller incelenmiştir. Bu kapsamda ilgili temalar; kültür politikaları, festival çevresi, emekçi özne, festivalizm, seyirci, kriz, güvencesiz emek ve sansür mekanizmaları şeklinde ifade edilmektedir. Bu bölümdeki ilk çalışma, Hollywood ve kültür politikaları çerçevesinde film festivallerini ele alan “Uluslararası Film Festivalleri, Hollywood ve Kültür Politikaları: Festival Çevresinde Anaakım Alternatifler” başlıklı makaledir. Lalehan Öcal’ın yazdığı bölüm, büyük ve “küçük” film festivallerinin

içinde bulunduğu ağa, büyük merkezlerle uzak çeperler arasındaki hiyerarşik bağa, bu bağın kurduğu çekim gücüyle bağımlılığa olduğu kadar çekim gücüne direnme ve merkezden uzak durmanın getirdiği gerilime odaklanmaktadır. Doktora tezinde film festivalleri ile anlatı arasındaki ilişkiyi ele alan Öcal (2013), bağımsız olarak adlandırılan filmlerin festival fonlarına nasıl bağımlı olduğunu ve anlatıyı şekillendirerek Avrupa-merkezci bir ideolojik söylem inşa ettiğini ortaya koymuştur. Oryantalizm ve kolonyalizm ile örülü bu ağların ardından umudu “küçük” festivallerde bulan Öcal, yerçekimsiz dünya sineması rejimi (2021) olarak adlandırdığı hakim yapıya alternatif olarak bu festivalleri göstermektedir.

Batının, batı-dışına sömürgeci mirastan hareketle yaklaştığına ve adeta gizli özne olarak fonlar aracılığıyla batıyı batı-dışında yaşanan olumsuzluklardan filmlerdeki temsil ekseninde azade kıldığına işaret eden çalışma, paralel festival evrenlerinde kurumsal diskurun kolektif mücadeleyle aşılabildiğinden söz ederek Bozcaada Uluslararası Ekolojik Belgesel Festivali’ni örnek vermektedir. Ekoloji konusunu çevre filmlerine indirgememesi ve farklı karşılaşmalara alan açması bakımından BIFED’i önemseyen yaklaşım, FIAPF’in kategorizasyonunu ise kapitalist kurumlaşma çerçevesinde ele almaktadır. Öcal bu nedenle alternatif iddiasıyla ortaya çıkan film festivallerinin de ana akımlaşabileceği uyarısında bulunur. Film festivali çevresi kavramının üzerinde duran yazı, bu çevrenin farklı dinamikler, aktörler ve ilişkilerle örülü bir ağ olduğunu vurgulamaktadır. Doğası gereği bu rekabetçi bir yapıya sahip olan festival çevresi ilişkileri, tematik festivaller söz konusu olduğundan yerini işbirliğine bırakabilmektedir. Temaya paralel gelişebilen bu olasılık, küçük tematik film festivallerini umutlanmaya vesile olmaktadır.

Kültür politikasının kalesi olarak değerlendirilen Hollywood’a (Miller, 2021) da değinen çalışma, Oscar’ın tarihsel gelişimini aktarıp son yıllarda festivallerde ödül alan filmlerin Akademi tarafından da ‘görülmesi’ ekseninde Hollywood endüstrisinin anaakım festival çevresinin paydaşlarından biri haline gelip gelmediğini sorgulamaktadır. Bu çerçevede *Parazit* (Bong Joon-ho, 2019), *Nomadland* (Chloe Zhao, 2020), *Cevher* (Coralie Fargeat, 2024) ve *Emilia Perez* (Jacques Audiard, 2024) filmleri yanıltıcı temsil mekanizması ve iktidarın sınıf kavramını unutturan politikası çerçevesinde incelenmiştir.

Değişen sinema ve festivaller bölümünün ikinci yazısı olan “Yeni Bağımsız Türk Sineması’nda Emekçi Özne, Festivalizm ve Alternatif Arayışlar: İşçi Filmleri Festivali”,

kitapta Türk Sineması'na odaklanan tek çalışma olarak dikkat çekmektedir. Aslı Daldal'ın yazdığı makale, kendisinin daha önce “1990’ların Yeni Bağımsız Türk Sineması’nda Emekçi Öznenin Kayboluşu: Küreselleşme ve Festivalizm” (2021) adıyla yayınlanan makalesinin genişletilerek İşçi Filmleri Festivali ile ilgili kısmın eklenmiş halidir. Bu bağlamda, 1990 sonrası Yeni Bağımsız Türk Sineması’nda emekçi öznenin kaybolması üzerinde durmakta ve bu durumu küreselleşme ve festivalizm kavramları ekseninde tartışmaktadır. Bu tartışmada, “auteur sinema” olarak adlandırılan sinemanın 1995 sonrası Türkiye’de bireyci bir yaklaşım geliştirdiği, siyasi sorunlardan uzak durarak kimlik bunalımı gibi temalara odaklanan filmler yapıldığı ifade edilmektedir. Bu sav, Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Reha Erdem ve Yeşim Ustaoglu gibi yönetmenlerin ilk filmlerinden örneklerle desteklenir.

Dünyada 1980 sonrası yükselişe geçen neoliberal politikalar ve bu ekseninde gelişen küreselleşme üzerinde duran çalışma, bu süreçte gerçekleşen ekonomik ve politik değişikliklerin kültürel alana yansımalarını sinemada somutlar. Sinema endüstrisi içerisinde film festivallerinin yerini ele alan yazı, Yeni Bağımsız Türk Sineması ile film festivalleri arasındaki bağımlılık ilişkisini vurgulamaktadır. Bu durumu diğer sanat dallarından da kendisini tekrar eden işlerin ortaya çıkmasından söz ederek festivalizm kavramıyla açıklar. Yeni Bağımsız Türk Sineması’nın problemlili durumunun festivalizm çerçevesinde fotoğrafını çeken çalışma, festivallerin karşı-hegemonik kamusal alan olma potansiyeli (Killick, 2015) ekseninde İşçi Filmleri Festivali’ne odaklanmaktadır.

Bu kapsamda festivalin kuruluş öyküsüne yer veren yazı, festival yönergesinde belirlenen ilkeleri -özellikle reklamsız, yarışmasız ve sponsorsuz olması- aktararak festivalin sınıfsal karakterine dikkat çekmektedir. Festivalin insan hakları söylemini kullanan festivallerden sınıf vurgusuyla ayrıştığını imleyen çalışma, İstanbul ve Ayvalık Film Festivalleri etkinlikleri/ seçkileri örnekleriyle farkı daha da belirginleştirir. İşçi Filmleri Festivali’nin her yıl belirlediği temaları örnekleyerek sinemayı mücadele alanı olarak ele alan yaklaşımın festivale yansıdığını belirten yazı, festivalin farklı kentleri gezmesindeki önemden de söz etmektedir. Neoliberal kültür endüstrisine küreselleşme ve festivalizm ekseninde eklemlenen organizasyonlara alternatif olarak BIFED ve Documentarist gibi belirtilen tüm özellikleri çerçevesinde İşçi Filmleri Festivali’nin de umut veren organizasyonlardan biri olduğu anlatılmaktadır.

İlk bölümdeki bir diğer çalışma ise, “Türkiye’de Film Festivalleri: Yapısı, Ekonomisi, İşleyişi ve Seyirci Profili” başlıklı 121K324 nolu TÜBİTAK 1001 projesinin festival seyircisiyle ilgili bir bölümünü içeren “Film Festivalleri ve Seyircisi” başlıklı yazıdır. Hakan Erkılıç, Senem Duruel Erkılıç, Aydın Çam, Ali Karadoğan, Emine Uçar İlbuğa ve Serhat Serter’in (proje yürütücüsü ve araştırmacıları) katkılarıyla kaleme alınan yazı, araştırma kapsamında incelenen İstanbul Film Festivali, Antalya Altın Portakal Film Festivali, Ankara Film Festivali ve Adana Altın Koza Film Festivali olmak üzere dört film festivalini de seyirci festivali olarak tasniflemektedir. Proje çerçevesinde gerçekleştirilen anket ve görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilen makalede, seyircilerin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, meslekleri ve festival takibi gibi bilgiler paylaşılmaktadır.

Kadın, öğrenci, 55 yaş üstü gibi farklı kategorilerdeki seyircilerin festivalleri takip etme motivasyonlarına ayrı ayrı yer verilerek yorumlanmıştır. Seyircilerin görüşlerini, festivali programlama biçimlerini ve festivallere yönelik eleştirilerini de dahil ederek yer veren araştırma, verileri tablo, grafik vb. şekillerde görselleştirmektedir. Bu sayede konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırmaya özet bir şekilde yer verilmiştir. Böylece festival seyircisinin tarihsel süreç içerisindeki değişiklik anlaşılabilmektedir. Sinefil kavramı ve sinemaseverlik kavramı hakkında festival takipçisi seyircilerin fikirleri alınmıştır. Festival zamanı sinemalara gösterilen yoğun ilgi, etkinlik müdavimliği şeklinde değerlendirilmektedir. Seyirci festivalleri (Peranson, 2009) ve festival seyircileri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışma, bu bağın güçlendirilmesi için yapılabilecek çalışmalar önermektedir.

Bir sonraki çalışma ise kitabın editörü Önder Özdemir’e ait olan “Sinemaların Krizi ve Alternatif Arayışlar” başlıklı yazıdır. Wim Wenders’in 1982 Cannes Film Festivali sırasında çektiği *666 Numaralı Oda* belgeselinde festivaldeki yönetmenlere “Sinema kaybolmak üzere olan bir dil midir, ölmek üzere olan bir sanat mıdır?” şeklindeki soruyu yöneltir. Bu sorudan hareket eden Özdemir, dijitalleşme ekseninde sinema salonlarında gerçekleşen dönüşümü ele almaktadır. Sinema salonların bölünerek çoğalması sonucunda açık hava sinemaları ve mahalle sinemaları son bulmuştur. DCP (Digital Cinema Package) şeklinde 2005 yılında tanımlanan gösterim standardını sinemacıların uygulaması teşvik edilmiştir. Bu kapsamda sinema salonları da gösterim teknolojilerini dönüştürmüştür.

Sinema salonlarının krizini etkileyen pandemi dönemi ve bu dönemde artan dijital platform abone sayıları mevcut krizi derinleştirmiştir. Derinleşen kriz ortamında sinemanın geleceğini tartışan yazı, bu krizi aşmak için gerçekleşen arayışlara da yer vermektedir. Örnek olarak da FilmKoop ekseninde gelişen alternatif deneyimler aktarılmaktadır. Bu kapsamda Sinemada Film Festivali, Sinematek gösterimleri, Lüleburgaz ve Datça Sinema toplulukları ile gerçekleştirilen etkinlikler örnek gösterilmektedir. Bu süreçler sonucunda DCP'ye alternatif olarak üretilen KOOPlay gösterim cihazı farklı platformlarda tanıtıldı. Gösterim sayısını tespit edebilen bu alet sayesinde çeşitli belediyelerle 'Kent Sineması' projesi hayata geçirilmiştir. Yeni ve alternatif bir sinema kültürünün mümkün olduğunu savunan yazı, gerçekleştirilen uygulamalarla bu olasılığı somutlayarak örnekleri yaygınlaştırmaya ilişkin umudu korumaktadır.

İlk bölümde yer alan bir diğer yazı ise festivallerin değişen yapısına ve sektördeki güvencesiz emeğe odaklanmaktadır. Emine Uçar İlbuğa tarafından "Değişen Festivaller, Güvencesiz Emek ve İşçi Filmleri Festivali'nin Rolü" başlığıyla kaleme alınan makale, İşçi Filmleri Festivali'nin bu çerçevedeki rolünü de incelemektedir. Sektördeki proje bazlı çalışma doğası ve bağımlılık ilişkileri sonucunda güvencesiz emekle çalışma ortamı oluşmaktadır. Yeterli kurumsallaşmanın yaşanmadığı sektörün endüstriye dönüşmekten uzak bir noktada olduğunu belirten çalışma, festival çalışanları bakımından da benzer bir tablonun geçerli olduğunu ifade etmektedir.

İstanbul Film Festivali, Ankara Film Festivali, Adana Altın Koza Film Festivali ve Antalya Altın Portakal Film Festivali'ni karşılaştıran yazı, film festivallerindeki sansür vakalarına da parantez açmaktadır. Sektördeki ve festivallerdeki tüm bu olumsuz koşullara karşın kolektif bir dayanışma örneği olarak İşçi Filmleri Festivali gösterilmektedir. Festivallerin böyle mücadele alanları açmasını önemseyen çalışma, sektördeki ve festivallerdeki durumu aşmanın yolu olarak hak mücadelesi ekseninde gerçekleşecek bir örgütlenmeyi önermektedir.

Birinci bölümün son yazısı film festivallerindeki sansür mekanizmasını ele almaktadır. Sonay Ban'ın gerçekleştirdiği "2000 Sonrası Türkiye'de Film Festivallerinde Sansür Mekanizmaları ve Aktörleri" başlıklı çalışmanın, kendisinin daha önce Altyazı Fasikül'de iki bölüm halinde yazdığı "2000 Sonrası Türkiye'de Sinema Sansürü" yazısının yeniden gözden geçirilerek film festivalleri ekseninde tekrar ele alınmış hali olduğu söylenebilir. Bu çalışmada Türkiye'de

sinema alanındaki sansürün tarihine değinilerek festival yapılarının sansür üzerindeki etkisinden söz edilmektedir. Bu bağlamda, festivaller banka/vakıf sponsorluğu, belediye/valilik desteği ve küçük ölçekli bağımsız olmak üzere üçe ayrılarak ele alınmaktadır.

Festivallerde yaşanan sansür vakalarını derleyip toplayarak envanterini çıkaran bu çalışma, bu alandaki yaygın hafızasızlığın önüne geçmeyi amaçlamakta ve sansürü nostaljik bir öge olmaktan çıkararak güncel bir bağlama yerleştirmektedir. Farklı film festivallerinde yaşanan sansür vakalarını örnek vererek yelpazenin genişliğini ve çeşitliliğini ortaya koyan makale, sansürün eskisi gibi doğrudan devlet tarafından değil film festivallerinde olduğu gibi devletin vekilleri aracılığıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Kimi zaman eser işletme belgesi kimi zaman toplum barışı gerekçe gösterilerek yapılan sansürler gerekçe değişse de sansürün varlığını koruduğunu göstermektedir. *Kanun Hükmü* (2023) vakası ve otosansüre ayrı bir parantez açan bu çalışma, filmlerin ‘sakıncalı’ ilan edildiği müddetçe film festivallerinin sansür atmosferinden payına düşeni alacağını ifade etmektedir.

Başka Coğrafyalardaki Alternatif Film Festivalleri

Kitabın ikinci bölümünde ise dört çalışma yer almaktadır. Bunlardan ilki Eren Odabaşı tarafından yazılan “Kar Amacı Gütmeyen Kültür-Sanat Kurumları ve Uluslararası Film Festivalleri” başlıklı makaledir. Bu çalışma kapsamında yıl boyunca gösterimler düzenleyen kültür sanat kurumları ile film festivalleri olmak üzere iki farklı organizasyon modeli incelenmektedir. Kuzey Amerika’da kültür-sanat kurumlarının etkinlikleri ile Avrupa’daki film festivallerinin modelleri arasındaki farka dikkat çeken çalışma, film festivallerinde sponsorlar ve destekler söz konusuysa diğer gösterim ve etkinliklerde gönüllülük ve bağışların ön planda olduğu belirtilmektedir.

Film festivallerinin kurumsal kimliğine değinen Odabaşı, gönüllü emeğin önemli bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Kuzey Amerika ile Avrupa arasındaki farkın doğrudan Türkiye’deki festivallere uygulanmasının zor olduğunu imleyen yazı, İşçi Filmleri Festivali’nin sponsorsuz olmasından ve gönüllülerin emekleriyle ilerlemesinden hareketle Kuzey Amerika kültür-sanat kurumlarına daha yakın bir model teşkil ettiğini söylemektedir. Türkiye’deki belgesel festivallerine, kısa film festivallerine ve kadın filmleri festivallerine de değinen yazar, bu çerçevede tematik festivallere dair genel yorumlar yapmaktadır.

Çalışma kapsamında örneklem olarak ele alınan iki film kurum ise SIFF Film Merkezi ve Pickford Film Merkezi'dir. Her ikisi de kar amacı gütmeyen kültür-sanat kurumu olan merkezler, yıl içinde çeşitli gösterim ve etkinlikler düzenlemenin yanı sıra sırasıyla Seattle Film Festivali ve Doctober olmak üzere iki film festivali gerçekleştirmektedir. Gönüllü emeği ve maddi bağışlarla hareket eden bu iki kurumun bölgelerinde etkili festivaller düzenlemeleri, onları kültür-sanat kurumu ve film festivali ilişkisini ele almak bakımından uygun örnekler haline getirmektedir. Seyirci profili, finansal yapı, etkinlikler, işbirlikleri ve çalışanlar gibi farklı unsurlar yönünden karşılaştırarak incelenen bu iki kuruma dair veriler kurum yetkilileriyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilmiştir. Her ülkede bu tarz stratejiler yürütmek mümkün olmasa da tüm avantaj ve dezavantajlarıyla beraber sponsorlara ve desteğe bağlı olmadan gerçekleştirilebilecek organizasyon alternatifini incelemek geleceğe dair umut veren bir çalışma olmuştur.

İkinci bölümde yer alan ikinci çalışma ise festivallerin ulus kimliği inşasına etkisini incelemektedir. Tuncer Mert Aydın'ın yazdığı makale, "Festivallerin Ulus Kimliği Üzerine İnşası: Türk Film Festivalleri ve Öteki Festivaller" başlığını taşımaktadır. Bu yazının, yazarın 1. Film Festivalleri Sempozyumu'nda sunduğu ve Film Festivalleri Kitabı 1'de yayınlanan "Covid-19 Pandemisi Sürecinde Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusötesi Türk Film Festivalleri'nin Yapısı" çalışmasının bu kitap projesi için gözden geçirilmiş hali olduğu söylenebilir. Film festivallerinin ulusal kimlik yaratmadaki gücüne tarihsel perspektifiyle değinen çalışma, festivallerin işlevleri üzerinde de durmaktadır.

Ulusal aidiyet dışındaki aidiyetleri ön plana taşıyan festivallerden biri olarak ele alınan İşçi Filmleri Festivali'nin işçi sınıfı vurgusu yönü bakımından sınıfsal aidiyetin altını çizdiği belirtilmektedir. Amerika ve Avrupa'da düzenlenen Türk Film Günleri çerçevesinde diaspora ve göçmen kimliğinin kültürel etkinliklere yansımaları örneklendirilmektedir. Özellikle Hollywood Türk Film ve Drama Günleri ile Münih Türk Film Günleri organizasyonlarına ilişkin direktörleriyle yapılan görüşmelerden bilgilere yer verilmiştir. Bu çerçevede ulus kimlik inşasına katkı sunduğu belirtilen festivallerin, kültürel diplomasi bağlamında ulusötesi etkileşimlere imkan tanıdığı ifade edilmiştir.

Bu bölümdeki bir diğer yazı da Kürt Film Festivalleri'ne odaklanmaktadır. "Kimliği Diasporada Yeniden Kurmak: Kürt Film Festivalleri" başlıklı çalışma, Fatma Edemen

tarafından kaleme alınmıştır. Bu konuda doktora tezini Polonya’da yazan Edemen, tez çalışması kapsamındaki elde ettiği bulgulardan hareketle bu çalışmayı gerçekleştirmiştir. Avrupa’da düzenlenmeye başlayan Kürt Film Festivalleri’ni gösterimin ötesinde dayanışma platformu olarak tanımlayan yazı, Bourdieu’nun alan teorisinden hareketle bu organizasyonları incelemektedir.

Kültürel meşruiyet sorununu aşma konusunda bir mücadele aracı olarak da Kürt Film Festivalleri’nin etkili olduğu ifade edilmektedir. Kürt Film Festivalleri’nin Kürt Sineması açısından görünürlük kazanmak için önemli organizasyonlar olduğu vurgulanmaktadır. Yılmaz Güney ve Bahman Ghobadi gibi Kürt yönetmenlerin Avrupa’da film festivallerinde kazandığı bireysel başarıları kolektif bir hale Kürt Film Festivalleri’nin dönüştürdüğü savunulmaktadır. Bu organizasyonların sürdürülebilir hale gelmesi uluslararası arenada görünür olmak bakımından kritiktir.

Bölümün ve kitabın son iki yazısı Steve Zeltzer tarafından kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki İşçi Filmleri Festivali gazetesinde 2008 yılında yayınlanan “Büyüyen Bir Eğride ve Ağda İşçi Filmleri Festivali” başlıklı metindir. İşçi Filmleri Festivali’nin ilk kez düzenlenen 1994’ten itibaren nasıl bir süreçten geçtiğini özetleyen yazıda Japonya’dan Danimarka’ya dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen eylemler ve gösterimler arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. İşçi Filmleri Festivalleri’nin sınıf mücadelelerinin görünür kılınmasında önemli bir işleve sahip olduğu ifade edilmekte ve bu çerçevede filmler dışında fotoğraf, video ve müzikleri de kapsayacak biçimde oluşturulması planlanan uluslararası işçi medya ağından söz edilmektedir.

Zeltzer’in diğer makalesi ise “ABD’deki Laborfest Deneyimi”dir. Bu yazıda ABD’de ilk kez 1994’te düzenlenen Laborfest’in nasıl dünyanın diğer taraflarına yayıldığı ve mücadeleye katkı sunma amacının görüntü ve belgeler aracılığıyla gerçekleştiği anlatılmaktadır. Türkiye’ye dair deneyimlerini de aktaran yazar, festivallerde yalnızca sınıf mücadelelerine yer verilmediğini, ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi küresel pek çok sorunun da kapsandığını belirtmektedir. Teknolojik gelişmelere paralel biçimde işçilerin sosyal medyayı eylemlerde etkili bir biçimde kullandığı ifade edilen yazıda, festivallere filmlerin yanı sıra bu üretimlerin de taşınabildiği vurgulanmaktadır.

Yönetmenler, Sinema Emekçileri, Filmler ve Festivaller

Kitabın üçüncü bölümü yönetmenlere ve sinema emekçilerine ayrılmıştır. Bu kapsamda festival gazetesi için 2008, 2009, 2011, 2013, 2014 ve 2016’da festival gönüllüleri tarafından yönetmenlerle ve sinema emekçileriyle yapılan söyleşilere yer verilmiştir. Bu çerçevede “Yönetmenler İşçi Sinemasını Anlatıyor” başlığıyla Erden Kıral, Şerif Gören, Tayfun Pirselimoglu, Yeşim Ustaoglu, Özcan Alper, Ezel Akay, Zeki Demirkubuz, Ümit Ünal, Derviş Zaim, Kazım Öz, İnan Temelkuran, İlksen Başarır, Seyfi Teoman ve Hüseyin Karabey ile görüşülmüştür. Bu başlıktan ayrı olarak yapılan röportajlarda ise Türkan Şoray, Ahmet Soner, Ömer Uğur, Soner Sert, Özcan Alper, Emek Sineması emekçisi Hikmet Dikmen, İlksen Başarır, Seren Yüce, Sedat Yılmaz, Reyan Tuvi, Eylem Şen, Metin Kaya, Macid Macidi, Bahman Ghobadi, Michelangelo Severgnini, Tokaçi Tsuçiya, Ken Loach ve Engelsiz Erişim Grubu gönüllüsü Kenan Önalın yer almaktadır. Sinemacılar arasında yönetmenler arasında belgeselcilerin de yer almasına dikkat edilmiş, yönetmenler dışında oyuncu, yazar gibi farklı görevlerdeki sinemacılar da kapsanmıştır. Engellilik, emekçilik gibi hususlar gözetilmiş ve ünlü yabancı yönetmenlerle de görüşülmüştür.

Bağımsız Festivaller Anlatıyor

Kitabın son bölümünde ise bağımsız film festivalleri kendilerini anlatmaktadır. Bu kapsamda Bozcaada Uluslararası Ekolojik Belgesel Festivali (BIFED), Documentarist İstanbul Belgesel Günleri, Hangi İnsan Hakları? Film Festivali, Pembe Hayat KuirFest ve Uluslararası İşçi Filmleri Festivali’ne yer verilmiştir. Çevre, insan hakları, LGBTİ+ ve sınıf olmak üzere çeşitli temalarda düzenlenen festivaller kapsanmıştır. Tüm festivallerle ilgili on iki soru sorulmuştur. Bu çerçevede film gösterimlerinin ücretli olup olmadığından telif ödenip ödenmemesine, sponsorun olup olmamasından hangi tür filmlerin gösterildiğine, festivalin ayırt edici özelliklerinden yarışma yapılıp yapılmadığına, hangi şehirlerde düzenlendiğinden kaç yıldır düzenlendiğine, festival ekibinin nasıl oluşturulduğundan film seçiminin nasıl gerçekleştirildiğine, festivalin nasıl tanımlandığından ne zaman ve neden başladığına kadar pek çok konu sorulara verilen yanıtlar aracılığıyla paylaşılmaktadır.

Festivalin kimliğini, amacını, organizasyon ve finans yapısını, kentini, tarihini, demokratik yapısını ve etik yaklaşımını öğrenmenin mümkün olduğu bu söyleşiler Türkiye’de düzenlenen tematik ve bağımsız festivallerle ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Bu alanda çalışanlar kadar festivalleri merak eden sinemaseverler içinde derli toplu biçimde bu konuları aktaran önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu deneyimler yeni festival fikri olanlar

bakımından rehberlik görevi görüp ilham verici olabilir. Araştırmacıların çalışmalarından oluşan derleme kitaplarda genellikle yalnızca akademik yazılara yer verilmekte, sahadaki deneyimler göz ardı edilebilmektedir. Bu kitapta bu iki aks arasındaki denge kurulmuş ve böylece ilgili sinemaseverleri okumaya çağıran bir sentez yapılabilmektedir.

Sinemanın Şenlik Havası: Film Festivalleri

Film festivalleri, gösterim dışı etkinlikleri, kente yayılan sinema heyecanı, taze filmleri ve konuk katılımcılarıyla sinemanın şenlik havası olarak ifade edilebilir. Sinema, teknolojik yeniliklerle kimi zaman gelişerek kimi zaman sınınanarak değişse de film festivalleri sinema dünyasındaki özgün konumunu her zaman korumaktadır. Sinema seyircisi bazı dönemlerde salonlardan ekonomik veya sosyolojik sebeplerle uzaklaşsa da sinemaseverler her zaman film festivallerini takip etmektedir. Bu durum seyirci ile festivaller arasında yoğun ve kopmaz bir bağ oluşturmaktadır. Film festivallerinin bu kendine özgü durumu, uluslararası literatürde “festival çalışmaları” adında bir çalışma alanı oluşmasını sağlamıştır.

Türkiye’de de yeni gelişen bu alan, çeşitli yayın ve akademik etkinliklerle kendisini ortaya koymaktadır. Farklı üniversitelerden akademisyenlerin araştırmacı olarak yer aldığı “Türkiye’de Film Festivalleri: Yapısı, Ekonomisi, İşleyişi ve Seyirci Profili” Tübitak projesi, bu alanın Türkiye’de kurulmasına gerçekleştiği sempozyumlar ve buna paralel yayınlanan kitaplarla öncülük etmektedir. Farklı temalarda gerçekleştirilen dört sempozyum ve sunulan çalışmaların paylaşılmasıyla oluşan kitaplar, Türkçe alanyazının gelişmesine önemli katkı sunmaktadır. İşçi Filmleri Festivali’nin yirminci yılını kutlayan “Değişen Sinema Değişen Seyirci: Film Festivalleri ve Alternatif Arayışlar” kitabında da projenin yer alması eserin alanda yer aldığı konumu güçlendirmektedir.

Festival çalışmalarının Türkçe literatürüne önemli katkı sunan bu özel kitapta, Film Festivalleri Kitabı 1-2-3 serisinin ardından festivallere odaklanılarak farklı yönlerine ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Her ne kadar kitapta yer alan çalışmalardan bazıları daha önce yapılan çalışmaların gözden geçirilmiş hali olsa da, birbiriyle konuşan bu yazıların derlenmiş olması ciddi bir boşluğu doldurmaktadır. Kitabın özgün yanlarından biri olarak Türkiye’deki festivallerle sınırlı kalmayıp dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşen film festivallerinden örnekleri de kapsamı belirtilebilir. Bir diğer özgün yanının ise kuramsal çalışmaların yanı sıra festival düzenleyicilerin konuya ilişkin deneyimlerini aktardığı bir

bölüme yer verilmesi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin zorlu ekonomik ve sosyolojik şartlarında kültür hayatının en önemli odaklarından olan film festivallerinin sürmesi, alana dair yeni kaynakların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Yeni çalışmalara ilham olabilecek bu eserin İşçi Filmleri Festivali'nin onuncu yılında ilk çıkardığı, işçi filmlerine odaklanan kitabı festival açısından tamamladığı ifade edilebilir. Festivalin yeni kitap projeleri gerçekleştirmek için on yıl daha beklememesini umarak nice festivallere!

Kaynakça

Başaran, F. (2015). (Ed.). *İşçi Filmleri, Öteki "Sinemalar"*. Yordam

Öcal, L. (2021). *Yerçekimsiz Dünya Sineması*. Notabene

Miller, T. (2021). Hollywood, Kültür Politikası Kalesi, *Sinemayı Anlamak: Marksist Perspektifler* içinde. s. 171-182. der: M. Wayne (çev. E. Yılmaz). De Ki

Killick, A. (2015). Film Festivalleri ve Karşı Hegemonya, *İşçi Filmleri, "Öteki" Sinemalar* içinde. s. 309. der: F. Başaran (çev. H. Yüksel). Yordam

Özdemir, Ö. (2025). (Ed.). *Değişen Sinema Değişen Seyirci: Film Festivalleri ve Alternatif Arayışlar*. Notabene.

Ban, S. (2023). *Devletin Vekilleri: 2000 Sonrası Türkiye'de Sinema Sansürü*. Altyazı Fasikül <https://fasikul.altyazi.net/sevir-defteri/devletin-vekilleri-2000-sonrasi-turkiyede-sinema-sansuru-bolum-1/> / Erişim tarihi: 14.08.2025

Daldal, A. (2021). 1990'ların Yeni Bağımsız Türk Sineması'nda Emekçi Öznenin Kayboluşu: Küreselleşme ve Festivalizm. *Kültür ve İletişim*, 24 (1)(47), 159-189.

Peranson, M. (2009). First you get the power, then you get the money: Two models of film festivals. *Cinéaste*, 33(3), 37-43.